

Дацюк Олена Анатоліївна
завідувачка науково-дослідного відділу
“Історія фортифікації”,
НІАМ “Київська фортеця”
(Київ, Україна)
novodfort@gmail.com

Olena A. Datsiuk
Head of the Scientific and Research Department
“History of Fortification”,
The National Historical and Architectural Museum “Kyiv Fortress”
(Kyiv, Ukraine)

ГРАФІКА АНАТОЛІЯ ДОМНИЧА У ФОНДОВІЙ КОЛЕКЦІЇ НІАМ “КИЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ”

GRAPHICS BY ANATOLIY DOMNYCH IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL HISTORICAL AND ARCHITECTURAL MUSEUM ‘KYIV FORTRESS’

Анотація

У статті описані роботи українського графіка, живописця, художника монументально-декоративного та прикладного мистецтв Анатолія Трохимовича Домнича, які зберігаються у фондах Національного історико-архітектурного музею “Київська фортеця”. Основна увага зосереджена на роботах із зображенням фортифікаційних споруд на території України. Також у науковий обіг уперше вводиться інформація про те, що твори художника, крім Національного музею історії України, Красноградського краєзнавчого музею ім. П. Мартиновича, зберігаються у фондах Національного історико-архітектурного музею “Київська фортеця”.

Ключові слова: Національний історико-архітектурний музей “Київська фортеця”, Анатолій Домнич, фортеці, замки, Київ, Західна Україна, Дубровник.

Abstract

The article describes the works by Anatoliy Domnych, Ukrainian graphic artist, painter, artist of monumental-decorative and applied arts. His works are stored in the National Historical and Architectural Museum “Kyiv Fortress”. The main attention is paid to the works depicting fortifications built on the territory of Ukraine. For the first time, the information about the works of the artist is introduced into scientific circulation. The works are stored not only in the National Museum of the History of Ukraine and Porfiryi Martynovych Museum of Local Lore of Krasnograd, but also in the National Historical and Architectural Museum “Kyiv Fortress”.

Key words: National Historical and Architectural Museum “Kyiv Fortress”, Anatoliy Domnych, fortresses, castles, Kyiv, Western Ukraine, Dubrovnyk.

Мистецтво радянського періоду здебільшого характеризують як офіційне та агітаційне, тому з-поміж робіт радянських художників картини Анатолія Трохимовича Домнича (1924–2007) вирізняються своєю самобутністю. Життєвий та творчий шляхи митця були пов’язані із Красноградом та Києвом. А. Т. Домнич народився 11 червня 1924 р. в м. Краснограді Харківської губернії. Закінчив середню школу № 1. У 1947 р. вступив до Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, згодом продовжив навчання в Київському художньому інституті, який закінчив у 1956 р. Вчителями Анатолія з фаху були В. Манастирський, В. Касян, І. Плещинський, Ф. Самусев, Л. Чичкан.

З 1960 р. А. Т. Домнич брав участь у республіканських, всесоюзних та зарубіжних художніх виставках. Працював у галузі монументально-декоративного мистецтва, станкової та книжкової графіки. Член Спілки художників УРСР з 1966 р. В 1993 р. йому присвоєно звання “Заслужений працівник культури”¹.

Останні роки життя Анатолій Трохимович мешкав у Києві на вул. Чигоріна на Печерську в історичній місцевості Саперне поле, працював на кафедрі графіки в Київському художньому інституті (нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури). А. Т. Домнич часто відвідував своє рідне місто Красноград: художник вважається одним із ініціаторів створення картинної галереї Красноградського краєзнавчого музею, якому подарував 25 власних робіт із зображенням природи.

Два малюнки А. Т. Домнича із серії “Замки України” (1984), в 1989 р. передані Дирекцією виставок Спілки художників України, зберігаються в Національному музеї історії України – це “Замок у Кам’янець-Подільському XIV–XVI ст.” та “Замок у Білгород-Дністровському XV ст.”.

У фондах Національного історико-архітектурного музею “Київська фортеця” перебуває 115 творів А. Т. Домнича, в 1990-му та 1996 рр. придбаних коштом музею або подарованих автором. Перша серія робіт – створені в 1950–1960-х рр. графічні замальовки, здебільшого Києва: “Будівництво ГЕС”, “Булвар Лесі Українки”, “Аскольдова могила”, “Будинок цирку”, “Залишки Успенського собору”, “Палац спорту. Міжнародні змагання”, “На Борщагівці. Будівництво газопроводу”, “Повітрофлотський міст”, “Двір на Обсерваторній вулиці” та ін.

Цікавими й реалістичними є вісім акварельних малюнків із серії “Типи козаків і бандуристів”.

Проте найбільший інтерес для НІАМ “Київська фортеця” становить створена в 1984–1990 рр. у техніках гравюри, ліногравюри та графіки низка робіт А. Т. Домнича “Фортеці та замки України”.

Не менш цікавими є малюнки 1968 р. хорватської фортеці Дубровника: “Дубровник. Фортеця”, “Дубровник. Середньовічна фортеця”, “Дубровник. Човни біля фортеці” та “Фортеця на острові. Дубровник”.

Розглянемо детальніше твори А. Т. Домнича із зображенням фортифікаційних об’єктів.

Графічну роботу “Фортеця в Кам’янець-Подільському” (рис. 1) створено в техніці соус² у темно-сірих тонах. На малюнку зображені вежі та мури фортеці³, у правому нижньому куті – підпис “А. Домнич 84”.

Графічну роботу “Замок у Летичеві” намальовано в техніці соус у темно-сірих тонах. На передньому плані зображені пам’ятник Устиму Кармелюку та вежу з муром. Спорудження дерев’яного Летичівського замку почалося в 1362 р.; від цих укріплень збереглися частина замкової стіни та вежа⁴. Новий кам’яний чотирикутний замок із круглими вежами на кутах побудували в 1579 р.

Графічну роботу “Одеський замок” (рис. 2) створено пастеллю на папері. Замок – пам’ятка архітектури та історії XIII–XVIII ст., розташована в смт Олеську Буського р-ну Львівської обл. – зображений на високому пагорбі⁵. У правому нижньому куті – підпис “А. Домнич 84”.

Графічну роботу “Фортеця в Судаку” намальовано кольоровим олівцем. У правому нижньому куті – підпис “А. Домнич 84”. Побудована в 1371–1460 рр. генуезькими колоністами у кримському місті Судаку на вершині 150-метрової гори, фортеця має два яруси оборони⁶.

Графічну роботу “Башта Білгород-Дністровської фортеці” (рис. 3) створено у техніці соус у сіро-коричневих тонах. У правому нижньому куті – підпис “А. Домнич 84”. Ця фортеця – історико-архітектурна пам’ятка XIII–XV ст., розміщена в м. Білгород-Дністровському Одеської області⁷.

Цільне місце в зібранні НІАМ “Київська фортеця” посідає виконаний гуашшю та вугіллям графічний малюнок “Вали Київської фортеці” (рис. 4). Роботу створено у блакитних, сірих та білих кольорах. На ній зображений зимовий пейзаж: порослі деревами фортечні вали, між якими пролягає дорога. Місцевість на малюнку дуже схожа на територію Спаського бастиону Печерської фортеці⁸, що стоїть біля церкви Спаса на Берестові. Твір особливо цінний тим, що художніх зображень укріплень Київської фортеці дуже мало.

Графічну роботу “Хотин. Фортеця⁹. XIII–XVI ст.” намальовано в техніці сангіна¹⁰. На передньому плані зображена в’їзна брама з баштами, на задньому плані – церква Олександра Невського (1835). У правому нижньому куті – напис “А. Домнич 88”.

Також сангіною виконана “Мукачівська фортеця” (рис. 5). На ній зображено вигляд через арку внутрішнього двору замку, розташованого в м. Мукачевому Закарпатської області. У правому нижньому куті – підпис “А. Д. 88”. Перші згадки про Мукачівський замок датовані XI ст. Зовнішні фортифікаційні укріплення спорудили французькі інженери в 1633 р. за часів володіння замком трансильванським князем Дердем I Ракоці¹¹.

Графічну роботу “Залишки Феодосійської фортеці” намальовано сангіною. На тлі гірського пейзажу зображені вежа та будівлі. У правому нижньому куті – напис “А. Д. 88”. Інша назва означеної фортеці – Генуезька, її руїни лежать на західній околиці сучасного міста.

Іншим видом графіки, притаманним для А. Т. Домнича, є ліногравюра¹². В цій техніці художник виконав 10 творів із серії “Фортеці й замки України”. На кожній із робіт зображена одна фортеця у трьох різних ракурсах. Витягнуті по горизонталі зображення виконано в чорних, блакитних і жовтих кольорах. На кожній ліногравюрі у правому нижньому куті олівцем зроблено підпис “Д 89”. Назви фортець теж написані олівцем під центральними частинами триптихів. Роботи оформлені у паспарту та бумвінілові сірі рамки.

Три триптихи присвячені Кам’янець-Подільській фортеці. Перший триптих – “М. Кам’янець-Подільський. Фортеця XIV–XVI ст.” (рис. 6). У центральній частині на передньому плані зображені сільська хата та невелика будівля праворуч від неї. Обабіч будівель – дерева. Перед великим деревом у центральній частині композиції – паркан. За будівлями простяглися круті схили, на яких височіють фортечні мури й чотири вежі. Ліва частина триптиха: три замкові вежі та мури, вписані в ландшафт; права частина: дерево на тлі фортечних мурів, які візуально закінчуються вежею у правій частині композиції.

Другий триптих – “Кам’янець-Подільський. Кушнірська башта. XVI ст. (Панорама фортеці)”. На ньому зображена

2 Графічна техніка малювання м’яким матеріалом, що складається із крейди, барвника, глини та клею, див.: *Обухова Г. Г.* Краткий словарь терминов изобразительного искусства. – Москва: Советский художник, 1961. – С. 150.

3 *Гуркіна Г. О., Сердюк О. В.* Замки та фортеці України. – Харків: Торсінг плюс, 2009. – С. 48, 50.

4 Там само. – С. 51.

5 Там само. – С. 30.

6 Там само. – С. 90.

7 Там само. – С. 58.

8 Печерська фортеця збудована в 1706–1723 рр. Складалася з Різдяного, Семенівського, Олексіївського, Андріївського, Кавалерського, Успенського, Петровського, Спаського, Павловського бастионів та куртин, утворених валами із земляними ескарпами та контрескарпами.

9 Точніше, на малюнку зображена частина Хотинського замку XIII–XVI ст., а власне фортеця, в 1712–1718 рр. побудована навколо замку, складалася з шести кам’яних бастионів із п’ятьма брамами в куртинах.

10 Сангіна – техніка малюнка, виконана сангіновими паличками червоно-коричневого кольору, див.: *Обухова Г. Г.* Вказ. праця. – С. 142.

11 *Гуркіна Г. О., Сердюк О. В.* Вказ. праця. – С. 15.

12 *Нестеренко В. П.* Ліногравюра [Електронний ресурс]: Енциклопедія сучасної України. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55548 (дата звернення: 02.11.2020).

найбільша оборонна споруда Кам'янець-Подільського – башта Стефана Баторія (Кушнірська). Це семиповерхова будівля під низьким двохстилим дахом, у якій міститься одна з давніх міських брам. У лівій та правій частинах триптиху з різних ракурсів зображена фронтальна (півкругла) частина Кушнірської вежі. Під центральною частиною малюнка олівцем зроблено напис “м. Кам'янець-Подільський. Кушнірська башта XVI ст.”

На центральній частині третього триптиха зображені фортечні мури й вежі Старого Замку. Ліва частина триптиха: Польські ворота, права частина: вежі й фортечні мури. Під центральною частиною олівцем зроблено напис “м. Кам'янець-Подільський. Фортеця XVII–XVIII ст.”, під лівою частиною – напис “Польські ворота”.

Наступні триптихи присвячені замкам Західної України.

У центрі твору “Замок у Хотині XIII–XVI ст.” зображені фортечні мури й башти фортеці. Ліва частина: Північна башта на підвищенні крупним планом; права частина: в'їзна башта, до якої прилягає місток.

На центральному малюнку триптиха “Замок у Острозі XIV–XVI ст.” зображений Богоявленський собор із Круглою мурованою баштою ліворуч та Вежею Мурованою праворуч. Ліва частина: Кругла башта; права частина: Вежа Мурована.

В центрі триптиха “Замок в Меджибожі XVI ст.” (рис. 7) – малюнок із зображенням фортечних мурів на крутих схилах. Ліва частина: вхід до замкової церкви святого Миколая; права частина: ця сама церква з боку нефа.

У центральній частині триптиха “Замок у Луцьку XIII–XVI ст.” за рядом дерев зображені фортечні мури і Владича вежа. Ліва частина: Замкова вежа на підвищенні. У правому нижньому куті – дерево. Права частина: Владича вежа, ліворуч від якої дерево, праворуч – одноповерхова споруда з колонадою.

Наступні роботи містять зображення фортець різних регіонів України.

Триптих “М. Бердичів. Фортеця-монастир кармелітів XVII–XVIII ст.” (рис. 8) присвячений захищеному фортечними мурами католицькому монастирю в м. Бердичеві Житомирській області. В центрі твору зображена пам'ятка архітектури – костел. Ліва частина: крутий схил, на якому росте дерево та пролягають мури, за ними височіє баня дзвіниці. Права частина: вхід до монастиря та оборонні мури.

У центрі триптиха “Фортеця у Білгород-Дністровському XV ст.” зображені фортечні мури та дві вежі. Ліва частина: фортечні мури і квадратна вежа з фігурним завершенням; права частина: двоповерхова будівля, що завершується фігурним дахом із двома прапорами. Під центральною частиною зроблено напис “Фортеця у Білгород-Дністровському XV ст.”.

У центрі триптиха “Судак. Фортеця XIV–XV ст.” зображені фортечні мури й шість веж на високих пагорбах. Ліва частина: фортечні мури та дві вежі; права частина: дві вежі й фортечні мури з висоти пташиного польоту¹³. Під центральною частиною – напис “Судак. Генуезька фортеця XIV–XV ст.”.

А. Т. Домнич також малював фортеці, споруджені поза межами України. У фондах музею є створені в 1968 р. чотири малюнки хорватської фортеці Дубровник: “Дубровник. Фортеця”, “Дубровник. Човни біля фортеці”, “Фортеця на острові. Дубровник” та “Дубровник. Середньовічна фортеця”. Всі роботи виконані в сірих тонах, автор використав вугілля, пастель¹⁴ та акварель. Зображені тут мури та башти були зведені у XII–XVII ст. навколо історичної частини міста Дубровник¹⁵.

“Дубровник. Фортеця” (рис. 9) – це малюнок із зображенням скель, на яких зведені фортечні мури. На передньому плані роботи “Дубровник. Човни біля фортеці” (рис. 10) містяться човни та людські постаті на тлі фортеці. На малюнку “Фортеця на острові. Дубровник” зображене море з кам'янистим берегом та скелею, на якій височіє фортеця. На роботі “Дубровник. Середньовічна фортеця” бачимо фортечні мури, валуни та дорогу з автомобілями червоного, блакитного, коричневого та зеленого кольорів.

Описані у статті роботи є підґрунтям для подальшого поповнення фондів НІАМ “Київська фортеця” графічними малюнками із зображеннями фортець України. Також у майбутньому можливе проведення дослідження творчості А. Т. Домнича від 1989 р. – дати, коли була намальована остання робота, що зберігається у фондах НІАМ “Київська фортеця”, і до смерті художника у 2007 р. Для продовження вивчення творчої спадщини А. Т. Домнича необхідно буде звертатися до художніх спілок та музеїв усієї України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Гуркіна Г. О., Сердюк О. В. Замки та фортеці України. – Харків: Торсінг плюс, 2009. – 98 с.

Даскалова Р. А., Кучеренко З. В. Українські радянські художники. – Київ: Мистецтво, 1972. – 563 с.

Загаєтская Е. В., Петрашик В. И. Изобразительное искусство Украины. – Москва: Галарт, 2011. – 253 с.

Нестеренко В. П. Ліногравюра [Електронний ресурс]: Енциклопедія сучасної України. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55548(дата звернення: 02.11.2020).

Обухова Г. Г. Краткий словарь терминов изобразительного искусства. – Москва: Советский художник, 1961. – 193 с.

Жарких М. І. Судацька фортеця, Генуезька фортеця // Енциклопедія історії України. – Том 9: Прил – С. – Київ: Наукова думка, 2012. – С. 886–887.

13 Жарких М. І. Судацька фортеця, Генуезька фортеця // Енциклопедія історії України. – Том 9: Прил – С. – Київ: Наукова думка, 2012. – С. 886–887.

14 Пастель – матеріал, призначений для особливий техніки різноколірного живопису (або малювання). Має вигляд обгорнутих у папір коротких різноколірових олівців, які складаються із сухого порошку-барвника з домішкою речовин для скріплення, див.: Обухова Г. Г. Указ. соч. – С. 117.

15 Старий город Дубровника [Електронний ресурс]: Центр всемирного наследия ЮНЕСКО. – Режим доступа: <http://whc.unesco.org/en/list/95> (дата обращения: 02.11.2020).

REFERENCES

- Hurkina H. O., Serdiuk O. V. 2009. Zamky ta fortetsi Ukrainy. Kharkiv: Torsinh plus.
Daskalova R. A., Kucherenko Z. V. 1972. Ukrainski radianski khudozhnyky. Kyiv: Mystetstvo.
Zagaietskaya E. V., Petrashik V. I. 2011. Izobrazitelnoe iskusstvo Ukrainy. Moskva: Galart.
Nesterenko V. P. Linohraviura. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55548
Obukhova G. G. 1961. Kratkiy slovar terminov izobrazitel'nogo iskusstva. Moskva: Sovetskiy khudozhnik.
Zharkyykh M. I. 2012. Sudatska fortetsia, Henuezka fortetsia. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, vol. 9, pp. 886–887.
Staryi gorod Dubrovnik. URL: <http://whc.unesco.org/en/list/95>

Перелік ілюстрацій:

- Рис. 1.* Домнич А. Фортеця в Кам'янець-Подільському.
Рис. 2. Домнич А. Олеський замок.
Рис. 3. Домнич А. Башта Білгород-Дністровської фортеці.
Рис. 4. Домнич А. Вали Київської фортеці.
Рис. 5. Домнич А. Мукачівська фортеця.
Рис. 6. Домнич А. Кам'янець-Подільський. Фортеця XIV–XVI ст.
Рис. 7. Домнич А. Замок у Меджибожі XVI ст.
Рис. 8. Домнич А. Бердичів. Фортеця-монастир кармелітів XVII–XVIII ст.
Рис. 9. Домнич А. Дубровник. Фортеця.
Рис. 10. Домнич А. Дубровник. Човни біля фортеці.

Рис. 2, 3

Рис. 4, 5

Рис. 6, 7, 8

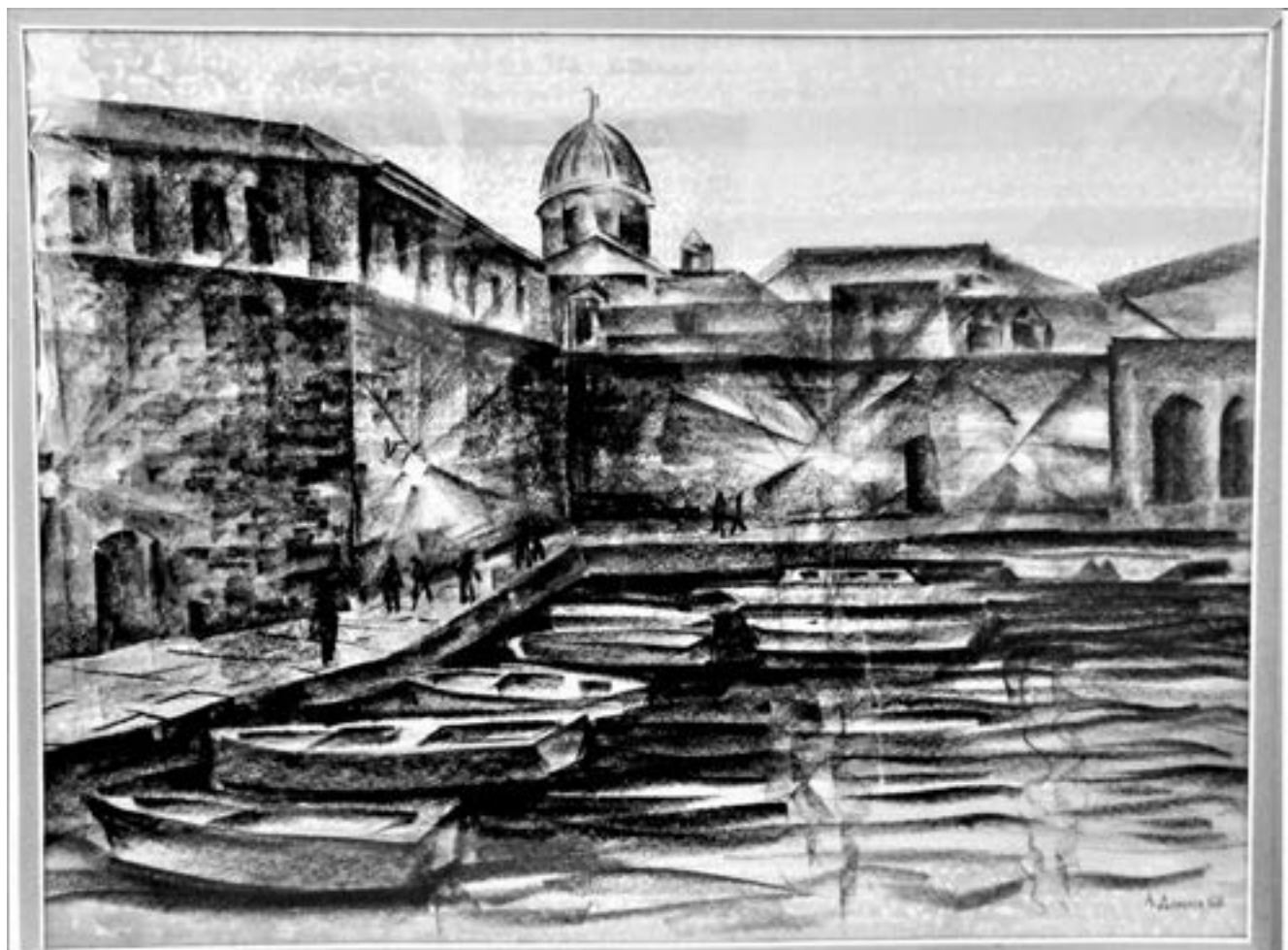

Рис. 9, 10